

University of Groningen

Communication abilities of children with ASD and ADHD

Kuijper, Sanne Joanna Maria

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2016

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Kuijper, S. J. M. (2016). *Communication abilities of children with ASD and ADHD: Production, comprehension, and cognitive mechanisms*. [Thesis fully internal (DIV), University of Groningen]. Rijksuniversiteit Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Dankwoord

Dankwoord

Het laatste stuk van mijn proefschrift. Ik heb er lang naar uitgekeken om hiermee te beginnen. In wetenschappelijke artikelen is er vaak een limiet aan het aantal woorden dat er gebruikt mag worden. Ik heb besloten om dat hier in dit dankwoord helemaal los te laten, om iedereen die aan de totstandkoming van dit proefschrift heeft bijgedragen te kunnen bedanken. Want dat zijn er nogal wat:

Allereerst gaat mijn dank uit naar Petra Hendriks en Catharina Hartman. Ik besef me maar al te goed hoeveel geluk ik heb gehad met jullie als promotor en copromotor. Ik heb me gedurende het hele traject altijd gesteund gevoeld. Tijdens onze vele besprekingen heb ik veel kunnen leren van jullie kennis van taal, autisme en ADHD. Ik hoop dat ik met dit proefschrift de brug heb kunnen slaan tussen taal en psychiatrie en dat ik zo de vertaalslag heb kunnen maken van *koude taal* en *enquêtes* naar *structural language* en *questionnaires*.

Petra, mijn promotietraject viel binnen jouw NWO Vici-project 'Asymmetries in Grammar'. Het paste perfect bij mijn interesses in taal en psychiatrie. Dat dit project precies startte nadat ik mijn studie psychologie afrondde, leek bijna te mooi om waar te zijn. Jouw enthousiasme, positivisme, brede interesse en kennis en de kritische en uitgebreide feedback die je altijd geeft, zijn een voorbeeld voor elke jonge onderzoeker. Catharina, je hoge verwachtingen hebben dit proefschrift mede naar een hoger niveau getild. Ik waardeer je eerlijkheid, directheid en kritische blik. Ik heb genoten van ons gedeelde enthousiasme voor statistiek. Bedankt voor alle nieuwe methodes die ik dankzij jou heb kunnen leren.

Ook alle co-auteurs wil ik bedanken. Hilde Geurts, Wery van den Wildenberg, Bart Hollebrandse, Suzanne Bogaerds-Hazenberg: bedankt voor de fijne samenwerking en voor het feit dat ik uit jullie kennis en ervaring heb mogen putten.

Graag bedank ik hier de beoordelingscommissie voor de tijd die ze hebben genomen om dit proefschrift te lezen en te beoordelen: Jan Buitelaar, Ben Maassen en Ianthi Tsimpli. *Thank you very much for your thorough reading and approval of my PhD dissertation.*

Zonder medewerking van alle 127 kinderen en ouders, was dit proefschrift er nooit gekomen. Mijn dank aan jullie is groot! Jullie maakten een hele dag vrij van jullie kostbare tijd om allerlei computertaken te doen, vragenlijsten en interviews te doorstaan, en dat allemaal voor de wetenschap. Jullie enthousiasme en betrokkenheid zijn van onschatbare waarde geweest voor dit onderzoek.

De dataverzameling was een uitgebreide klus en had niet kunnen plaatsvinden zonder de hulp van vele studenten en onderzoeksassistenten. Alma, Annemiek, Elise, Ellis, Fleur, Jet, Joanne, Kaitlin, Kerstin, Kirsten, Laura, Lianne, Maaïke, Marie-Anne, Marleen, Myrthe, Nick, Roline, Sanne B., Sanne M., Saskia, Suzanne, Thea, Tineke, Trijanne en Zheng: bedankt voor al jullie inzet in deze jaren!

In het bijzonder wil ik Frederike Groothoff en Jessica Overweg bedanken. Frederike, jij bent in het begin van het project begonnen als stagiaire en vervolgens verder gegaan als scriptiestudent en studentassistent. Menig kind heb je getest voor dit onderzoek. Ook hebben wij samen het klemtoonexperiment opgezet, met als prachtige afsluiting het BUCLD congres in Boston. Nu ben je zelf begonnen met je promotietraject. Ik heb er alle vertrouwen in dat je dit tot een mooi eind zult brengen. Jessica, ook jij hebt alle rollen van stagiaire, studentassistent en scriptiestudent binnen mijn project vervuld. Met als prachtig vervolg je eigen promotietraject naar de taalontwikkeling van kinderen met ASS, dat nu in de afrondende fase zit. Het was fijn om je als student en later als collega bij mijn onderzoek betrokken te hebben. Je kritische blik en grote betrokkenheid zijn voor mij zeer waardevol geweest.

Mijn dank gaat uit naar alle behandelaren en clustermanagers van (toenmalig) cluster 1 en cluster 2 van Accare. Barbara van den Hoofdakker, Erik Mulder, Hilda Hogen Esch, Pieter Hoekstra, Wilma Kamp: bedankt voor jullie ideeën en hulp bij de inclusie van de kinderen met ASS en de kinderen met ADHD. Ook bedank ik alle behandelaren van beide clusters voor de hulp bij de inclusie. Zonder jullie had ik nooit zo'n mooie onderzoeksgroep gekregen. Mijn dank gaat ook uit naar Els Blijd-Hoogewys voor haar hulp bij de inclusie.

Een proefschrift schrijven over een onderwerp dat taal en psychiatrie verbindt, betekende voor mij ook automatisch twee geweldige werkplekken en vele inspirerende collega's. Allereerst heb ik het geluk gehad om onderdeel te zijn van het 'Asymmetries in Grammar' NWO Vici project. Met zoveel verschillende expertises binnen en rondom deze groep, was dit een rijke onderzoeksomgeving, waarbij iedereen altijd bereid was om met elkaar mee te denken en input te leveren. Bedankt voor deze inspirerende tijd: Gisi Cannizzaro, John Hoeks, Bart Hollebrandse, Angeliek van Hout, Petra Hendriks, Franziska Köder, Charlotte Koster (wat was het fijn mijn kamer te delen met zo'n ervaren en betrokken onderzoeker), Jessica Overweg, Jacolien van Rij (niemand die zo snel denkt (en praat ;)) als jij, ik heb veel van je geleerd), Jennifer Spenader, Laurie Stowe, Peter de Swart en Margreet Vogelzang.

Alle collega's van het Center for Language and Cognition Groningen (CLCG) wil ik hier graag bedanken. In het bijzonder noem ik Veerle Baaijen en Marlies Kluck. Ik heb veel gehad aan jullie ervaring met het doorlopen van een promotietraject, waardoor jullie precies begrepen waar de moeilijkheden lagen en dat die heus altijd weer voorbij gaan. Ook op persoonlijk vlak heb ik me erg gesteund gevoeld door jullie, dankjulliewel.

Buiten alle onderzoekers en andere medewerkers van het CLCG, gaat mijn dank gaat uit naar de Audiovisuele Dienst in het Harmoniegebouw, en specifiek naar Callista Jippes en Jan-Willem Pomper. Jullie hulp met het digitaliseren van de grote hoeveelheid video- en audio-opnames was fantastisch. Naast dat ik werkelijk met

elke vraag bij jullie terecht kon, heb ik de gezellige praatjes ook zeer gewaardeerd. Tevens wil ik op deze plek graag alle portiers van het Harmoniegebouw bedanken voor de hulp bij het ontvangen van ouders en kinderen en het beschikbaar stellen van parkeerplaatsen.

Mijn tweede ‘werk-thuis’ in de afgelopen jaren was de researchgroep van Accare. Met deze groep, die in de afgelopen jaren steeds groter is geworden (hulde!), hebben we menig verhuizing meegemaakt. Van ons gezellige, maar o zo geluidsonvriendelijke *Villa Terracotta* naar achterin het zusterhuis (inclusief de *kraakhokken*) tot de B2-gang. Ik heb de Accare research groep altijd ervaren als een hechte en betrokken onderzoeksgroep, waar ruimte is voor inhoudelijke discussies en gezellige etentjes. Bedankt allemaal voor deze geweldige tijd: Andrea Dietrich, Anne-Flore Matthijssen, Annelies de Bildt, Anne-Maaike van der Wal, Barbara van den Hoofdakker, Catharina Hartman, Christina Mathyssek, Dennis van der Meer, Djûke Brinksma, Ellen Nobel, Elly Bloem, Esther Sportel, Jessica Overweg, Jose Hoogervorst, Judith Nijmeijer, Lianne van der Veen, Liza Muskee, Lizanne Schweren, Marieke Messchendorp, Mariken Dinnissen, Marjan Houwing, Mark-Peter Steenhuis, Mascha van den Akker, Mohammed Abdulkadir, Monika Althaus, Nathalie Forde, Neeltje Valkhof, Netty Bos, Pieter Hoekstra, Simone Breider, Vera Dekker en Yvonne Groen.

Speciaal wil ik Vera, Lizanne en Jessica als kamergenoten van O.N. 014 bedanken. Ik had me geen fijnere roomies kunnen wensen voor het tweede deel van mijn promotietraject! Wat hebben alle “halve uurtjes” met stempelkaart en beloning me goed geholpen door de lastige schrijfsuren heen. Natuurlijk ben ik bereid om ook jullie door het laatste deel heen te loodsen! Bedankt voor alle persoonlijke interesse, het is fijn om zulke betrokken collega’s zo dicht bij te hebben. Lizanne, ontzettend bedankt voor het prachtige omslagontwerp dat je voor mijn proefschrift gemaakt hebt.

Buiten de collega’s in Groningen wil ik speciaal nog Anoeke Sluiter-Oerlemans, Jolanda van der Meer en Daphne Vinke-van Steijn bedanken voor de mooie tijd op IMFAR in San Sebastian. Ons symposium over ASS en ADHD op het allergrootste podium, simultaan vertaald in vier talen. Het was geweldig om dit met jullie mee te maken. Als laatste in de rij sluit ik nu aan bij dit stel superdoctoren!

In de afrondende fase van mijn proefschrift werkte ik tevens als docent/onderzoeker bij Orthopedagogiek. Ik heb het zeer getroffen op deze plek, met een grote groep bevlogen onderzoekers, docenten en promovendi. Bedankt voor jullie steun bij de laatste loodjes. Ook mijn collega’s bij de IMC Weekendschool wil ik bedanken voor alle energie die jullie en de kinderen mij geven.

Mijn dank aan alle collega’s van de afgelopen jaren sluit ik af bij mijn twee paranimfen Gisi Cannizzaro en Julie Karsten. Jullie zijn van onschatbare waarde geweest tijdens het hele traject. Gisi, behalve een kamergenoot en medepromovendus in ons ‘Asymmetries-project’, ben je vooral een goede vriendin geworden. Vanaf onze

eerste kennismaking in een kleine hotelkamer in Tilburg tot de afsluiting van onze beide promoties. Ik ben blij dat ik je heb leren kennen doordat we allebei met dit project begonnen zijn. Ik ben nog blijer dat we elkaar nog steeds geregeld spreken, ondanks dat je naar het zuiden verhuisd bent. And dat we Engels en Dutch spreken, but within sentences geregeld wisselen, without any probleem. Bedankt voor je luisterend oor tijdens de promotiepieken en –dalen en bedankt voor je scherpe, kritische blik op mijn papers. Ik ben trots op je, en ontzettend blij dat je hier als mijn paranimf staat.

Julie, mijn andere roomie aan de Accare-kant. Samen hebben wij een mooie tijd gehad in onze ‘kartonnen’ kamer in Villa Terracotta. Ik denk dat je in menig dankwoord al geroemd bent om al het lekkers waarmee je iedereen uit welke dip dan ook kon halen. Nog belangrijker voor mij is wie je bent als persoon. Met je rust, oprechtheid en vooral je liefde, heb ik me altijd gesteund gevoeld. Bedankt dat ik naast je heb mogen staan op bijzondere momenten in jouw leven en ik vind het een eer dat je nu als paranimf naast mij staat.

Dit proefschrift is niet alleen binnen de muren van de universiteit tot stand gekomen. Lieve vrienden en familie, ondanks dat het overgrote deel van mijn energie op ging aan het schrijven van mijn proefschrift, heb ik van jullie nooit een onvertogen woord gehoord. Integendeel zelfs. Bedankt voor jullie onvoorwaardelijke vriendschap! Ik hoop nu in plaats van de welbekende korte ‘fietsbelletjes’ op weg naar huis, eindelijk weer tijd en energie te hebben om ook live weer bij te kunnen kletsen (en al jullie nieuwe huizen te bewonderen).

Bedankt: Marieke: voor al het vertrouwen dat je me altijd geeft. Wouter: als extra broer kan ik me geen betere wensen. Anne Jan: voor al het welkome opladen met een kopje koffie (of twee (of drie)). Marco, Sander: beter een goede buur én een dichtbij vriend! Jullie zijn geweldig! Jaap: wat hebben wij veel afgebeeld. Bedankt voor je opbeurende adviezen en vrolijke afleidingen! Ruudje, Janneke, Meije, Fleur en Marleen: wat is het fijn om zo’n hechte vriendschap te hebben, waarbij we, ondanks dat we elkaar soms lang niet zien, gewoon weer verder gaan waar we gebleven waren. Dank voor al jullie lieve steun! Karin: het is fijn om zoveel met je te kunnen delen. Zelfs de auto. Fokko en Nienke: jullie twee zijn zo vol begrip en geven meer steun dan je misschien zelf denkt. Goed bezig! Kim, Charlotte, Elske en Lieke: laten we snel weer leuk-doen! Sander, Simone, Riemer, Anneke, en Jeroen: van impro-groep tot vriendengroep. Bedankt voor al jullie energiegelovende spel en slechte grappen (of was ik dat alleen?). Date en Brenda: een mooie vriendschap is ontstaan tijdens onze promotietrajecten, bedankt voor jullie hulp op vele gebieden! Sinne: ik ga het samen papers schrijven missen ;). Thijs en Sabina: nu eindelijk meer tijd voor gezellige afspraken. Bedankt ook voor alle keren dat Lasse en Stan bij jullie mochten spelen. Marrit en Jojanneke: met hoe weinig yoga wij toch een yogagroep in stand kunnen

houden! Lieve voetbalmeiden: geen sport zo mooi om samen met jullie te doen. Maar toen jullie *break a leg* tegen me zeiden, had ik dat niet zo letterlijk moeten nemen. Ilka, Marian, Ruud, Loe en Hanneke: als extra familie in thuisbasis Nijmegen (en Den Bosch) zijn jullie altijd van enorme steun geweest. Bedankt! Claske en Jeroen: fijn dat jullie altijd konden uitleggen aan Maarten dat deze enorme drukte bij een promotietraject hoort. Afke en Gerard: bedankt voor de steun en de appeltaart uit Borne.

Dan mijn lieve broer en zijn gezin, Bart, Susanne, Koen en Sam: bedankt voor jullie steun in de moeilijke tijden en voor alle vrolijkheid die we nu hebben, samen met de vier neefjes.

Christa: wanneer ik iemand nodig had om de boel te relativeren, was jij er. Het blijft jammer dat we allebei al getrouwd zijn, want wat zouden WIJ een goed koppel zijn. Bedankt voor alle steun tijdens mijn hele promotietraject.

Lieke: al vanaf dag 1 (en voor jou dag 0) van ons leven, zijn we samen. Hoe bijzonder dat is, besef ik maar al te goed. Niet alleen lezen en schrijven kunnen we samen, maar ook lachen, huilen en weer lachen. Voor elk obstakel dat we tegenkomen, maken we een plan, en we maken zelfs plannen voor wanneer we geen plan hebben. Jouw vriendschap, of eigenlijk meer zusterschap, samen met Joris, Mette en Stine, is nauwelijks in woorden uit te drukken.

Lieve Carla en Henk: al van kleins af aan heb ik jullie onvoorwaardelijke steun gehad. Ook tijdens het promotietraject zijn jullie van onschatbare waarde geweest. Zowel het geloof dat ik het kon, maar ook de andere kant, dat ik niet hóéfde, heeft me al deze jaren ontzettend gesteund. En dat staat nog los van alle praktische hulp die jullie gegeven hebben.

Lasse en Stan: wat ben ik blij dat jullie in ons leven zijn gekomen. Wat hebben jullie de tijd rondom het schrijven van dit proefschrift mooi gemaakt. Lasse, jij ging, net twee maanden oud, al meteen mee naar IMFAR, zodat ik daar kon presenteren. En in de laatste maanden kreeg je maar al te goed de drukte van het afronden van een proefschrift mee: 'Mama, ga je weer werken? En slaap je daar dan ook?' Stan, jouw vrolijke (of juist stoïcijnse) gezicht maakt het altijd een feest om thuis te komen.

En dan, lieve, lieve Maarten. Een promotie-traject, het leven eromheen: soms leek het wel een achtbaan, waarvan we nog niet wisten welke kant het nu weer zou op gaan. Wat heb ik moeten leren om los te kunnen laten. Dat werd me dankzij jou een stuk makkelijker gemaakt. Ik hoop dat de woeste en drukke wateren nu eindelijk kalmeren, maar dat we net zoveel plezier houden in het varen. Ik ben trots op ons twee. *En ik hoef jou nooit uit te leggen waarom ik zoveel van je hou!*

